

POLITIČKO-EKONOMSKE PROTIVREČNOSTI MEĐUNARODNE MIGRACIJE

Kosta JOSIFIDIS, Alpar LOŠONC,♦ Novica SUPIĆ**

Postavlja se pitanje migracije u sklopovima političko-ekonomskih značenja neoliberalizacije. Iznosi se ocena da migracija predstavlja fenomen sa karakteristikama koje upućuju na njegov snažan kontinuitet u modernoj ekonomiji. Drugačije rečeno, migracija jeste sklop strukturalno određenih fenomena. Shodno tome, u članku se govori o strukturalnoj funkcionalnosti migracije i o njenim tipovima kao što je kompetitivna migracija. Nadalje, kritikuju se stavovi koji polaze od toga da se Evropa suočava sa izvanrednim izazovima: čak se govori o „panici“ povodom nadiranja migranata, dokazuje se da, uzimajući u obzir navedeni kontinuitet, nije reč o konjunkturalnom fenomenu, koliko o tome da se migracija odvija u različitim vidovima i različitom tempu u toku moderne istorije. Naglašava se poseban značaj države za artikulaciju spoljne migracije i naročito stavlja akcenat na protivrečnu poziciju države u kontekstu neoliberalizma. Analizira se autoritarni etatizam kao termin koji objašnjava ambivalentnu poziciju države s obzirom na migraciju. Kompleksnost migracije se manifestuje time što ona uključuje različite, političke, ekonomske, demografske i kulturne dimenzije. Mada postoje različiti modeli koji se zasnivaju na linearno izvedenim argumentacijama, autori insistiraju na političkoj ekonomiji migracije koja može da artikulise heterogene političke i ekonomske uslove dinamike migracije, kao i različite posledice migracije. Najzad, tretiraju se pomeranja u pogledu regulacije migracije s obzirom na neoliberalizaciju, i analizira se privatizacija istog fenomena, imajući u vidu pomeranje odnosa na međunarodnom planu između javne i private sfere, a na štetu javne sfere.

Ključne reči: migracija, neoliberalizacija, politička ekonomija migracije, režim upravljanja radnom snagom, autoritarni etatizam

Uvod

O seobama naroda, o procesima se može govoriti *transistorijski*. Uzimajući u obzir odgovarajuće procese, analiza bi morala da seže do arhaičnih oblika civilizacije. Shodno tome se pišu različite istorije migracije i slede se raznorodni tragovi seoba (Pagden, 2003; Acemoglu,

* Ekonomski fakultet u Subotici, Univerzitet u Novom Sadu (Srbija)

♦ Fakultet tehničkih nauka Univerziteta u Novom Sadu (Srbija); e-mail: alpar@uns.ac.rs

Robinson, 2012). Ipak, mi nismo zainteresovani za praćenje istih tragova, ne tematizujemo opštu teoriju migracije, nego se usredsređujemo na izabranu epohu, to jest na sadašnjost koju (bez detaljisanja) imenujemo posredstvom procesa neoliberalizacije.

Sledstveno tome, zadovoljavamo se samo kratkim naznakama i stalo nam je više do toga da naznačimo fenomene koji su u direktnoj vezi sa strukturalnim tendencijama moderne ekonomije. Režimi kretanja radne snage, odnosno mobilnosti datog faktora proizvodnje, predstavljaju otisak mnogobrojnih *strukturalnih posredovanja*.

Valja odmah fiksirati barem neke konceptualne polazišne tačke. Nije teško pogoditi da je prodiranje kapitalističkih normi/pravila u nekapitalističke konfiguracije uvek izazivalo značajne talase migracije, što se može empirijski veoma brzo dokazati na osnovu mnogobrojnih studija (Massey, 1999). Zemlje koje ne mogu stupiti na svetsko tržište u nedostatku odgovarajućih resursa mogu ponuditi samo svoju radnu snagu – tako nastaje fenomen koji se naziva „kompetitivna migracija“.

Migracija, po tome, predstavlja *oblik integracije* u svetsko tržište za one zemlje koje predstavljaju autsajdere. Tzv. nerazvijene zemlje učestvuju u globalizaciji, u konkurenciji posredstvom migracije svoje radne snage. Drugim rečima, migracija se uvek mora objašnjavati u kontekstu strukturalne nejednakosti u svetskom sistemu. I današnji oblici globalizacije koja cilja na svetsku koheziju involviraju odnose između centra i periferije.

Posebna tema je oblik pomenute nejednakosti. No, mogu se navesti argumenti koji pokazuju da se radi o *uzročnoj vezi* između migracijskih procesa i dinamike nejednakosti na svetskom planu, kako se to pokazuje u literaturi (Smith, 2015). Migracija se mora situirati u široke okvire u kojima postoje kompleksne interakcije između „domaćih“ i „inostranih“ tendencija, a koje povlače za sobom pomenute režime nejednakosti, te različite forme prinude, koje nastaju na osnovu istih režima nejednakosti. Ne potcenjujemo druge tendencije koje se npr. javljaju u demografiji (npr. zašto današnja Nemačka prima više migranata nego npr. Velika Britanija),¹ no ipak naglašavamo značaj strukturalnih određenosti.

Pogledamo li šire istorijske konture, znamo da se beleži rana migracija već u Kini (Haywood, 2008: 78), ili se široko govori o migraciji u Evropi u XVI i XVII veku. Već su se merkantilističke države oslanjale na strane radnike; da ne govorimo o tome da su prakse kolonijalizacije generirale

¹ Ne treba zaboraviti da u Nemačkoj postoji nizak nivo fertiliteta. Na osnovu projekcija Evropske komisije, nemačka populacija će doživeti pad na nivo od 70 miliona za nekoliko decenija, dok će se populacija Velike Britanije povećavati sa 64 na 80 miliona; zapravo, stopa fertiliteta u Nemačkoj je među najnižim stopama u svetu uopšte (Peston, 2015).

snažne migracijske procese (Besharov, Lopez, 2016). Čak je i abolicija ropstva izazvala talase migracije, te su robovi bili zamenjeni radnicima iz Azije (Post, 2011). Indijski radnici se tradicionalno smatraju izuzetno značajnim subjektom migracije.² Poznato je da je indijska srednja klasa sistematično vaspitavala svoju decu za migraciju i za snalaženje u nedomaćim uslovima. Isto tako je poznato da su irski radnici u velikoj meri učestvovali u britanskoj industrijalizaciji, kao što su i nemački, poljski i italijanski radnici učestvovali u francuskoj industrijalizaciji. Različiti oblici transatlantske migracije, a u različitim talasima, isto su tako opisivani: u periodu 1870-1914. oko 50 miliona ljudi je nepovratno napustilo evropski kontinent; za neke zemlje (uglavnom Južne Evrope) migracija se odnosila na 20-30% stanovništva, što je u velikoj meri određivalo i demografske tokove u pomenutim zemljama (Dustmann et al., 2014). Postoje snažni demografski razlozi za prihvatanje migrantske radne snage: npr. u SAD su 1970. imigranti predstavljali 5% postojeće radne snage, da bi taj udeo u 2010. prešao 16%. Bez imigrantske radne snage ekonomija SAD bi se neprestano sućeljavala sa nestašicom radne snage (Singer, 2012).

Za nas je od velikog značaja intenzivirana mobilnost radne snage posle II svetskog rata. Često hvaljeni „dobri industrijski krugovi“, rast na osnovu logike kumulativne kauzalnosti, iziskivali su neprestanu migraciju radne snage. Čak se tvrdi da je migracija značajno izmenila poziciju Evrope u svetskom sistemu, da je ona transformisala i unutarevropske odnose: Evropa više nije kontinent koji se napušta, nego je ona primalac migracijskih tendencija (Therborn, 2013: 45). Ne treba zaboraviti da su, osim Francuske, ostale zemlje Zapadne Evrope iskonski migrantske zemlje i to u različitim ciklusima migracije: na kraju XIX veka, posle I svetskog rata, u toku Velike depresije, posle II svetskog rata, i u toku krize fordizma.

U nekadašnjoj Zapadnoj Nemačkoj, u određenim trenucima udeo migrantske radne snage je iznosio čak oko 10% ukupne radne snage (Pfahmann, 1968: 232), što pokazuje snažno prisustvo migranata; između 1956. i 1965, dakle za relativno kratko vreme, oko milion stranih radnika se našlo i u Francuskoj (sredinom 1980-ih u Zapadnoj Evropi je bilo oko 6,7 miliona registrovanih migranata, što je predstavljalo oko 2,2% celokupne populacije). Iz perspektive ekonomske teorije, valja zabeležiti da se posleratni rast migranata u Zapadnoj Evropi karakteriše činjenicom da su strani radnici *imanentni deo* ekonomske strukture: nije reč o konjunkturalnom, nego, kako smo nagovestili, o strukturalnom fenomenu. Zapravo,

² Po nekim proračunima, u periodu od tridesetih godina XIX veka do 1934. migriralo je oko 30 miliona ljudi (Hardy, 2009).

dinamika međunarodnih migracija posle II svetskog rata *pokazuje već pomenuti strukturalni momenat*. To, izvesno, nije konjunkturalno popunjavanje određenih „rupa“ u ekonomiji sezonskim radnicima, već, rečeno jezikom ekonomske teorije: migracija jeste *endogeni fenomen*.

Zapadna Evropa tog vremena paradigmatično manifestuje činjenicu da se realne najamnine povećavaju u regionima koji su karakteristični po apsorpciji/prihvatanju migracije. Doduše, postavljalo se pitanje da li je mobilnost radne snage veća po regionima ili je veća u sklopovima međunarodnih kretanja, kako se to može naći u analizama kod slavnog postkejnzijanističkog ekonomiste Nikolasa Kaldora (Nicholas Kaldor, 1978: 139). U svakom slučaju, postoje jasni razlozi koji govore u prilog migracije na osnovu troškovnih kalkulacija: zemlja-primalac ne mora da snosi troškove školovanja, odnosno, troškove socijalizacije nastajućeg ekonomskog subjekta, nego može samo da iskorišćava već obučenu radnu snagu koja je spremna da ulazi u kolotečinu podele rada. To se može nazvati *eksternalizacijom troškova* iz ugla zemlje koja prihvata migrante: sofisticirana teorija eksternalija nudi materijal za promišljanje ovog fenomena (Robinson, Santos, 2014). Čak su se i za vreme manifestacije kriznih procesa u drugoj polovini 1960-ih prepoznavale izvesne strukturalno određene funkcije imigrantske radne snage, kao što su:

a) ispoljavanje fleksibilnosti, odnosno pomeranje radne snage iz jednog sektora u drugi; dotična radna snaga se može otpustiti bez opasnosti u pogledu eventualnog političkog protesta. Tako je u recesiji u Zapadnoj Nemačkoj 1966/67 smanjen broj stranih radnika za 400.000, a pri tome je samo 29.000 osoba dobijalo socijalnu pomoć; inače, bilo je intenzivnog otpuštanja stranih radnika i za vreme Velike depresije 1930-ih. Između 1973. i 1985. godine, broj stranih radnika u Nemačkoj je redukovan za 39%, a broj nemačkih radnika za 5,1%; Francuska je izuzetak, jer je kod nje došlo do povećanja prisustva stranih radnika (Borjas, 2014). Beleže se i tipična ciklična-krizna otpuštanja, kao što je otpuštanje oko dva miliona radnika u Nigeriji posle sloma tržišta nafte (Hardy, 2009). U svakom slučaju, možemo utvrditi *strukturalno određenu funkcionalnost* migrantske radne snage.

b) jedna autoritativna i obuhvatna studija Ujedinjenih nacija je tvrdila da je nekadašnja Zapadna Nemačka uspevala da prevaljuje nezaposlenost na domicilne zemlje migranata (UNECE, 1968: 49). Ono što može biti relevantno to je da se, *mutatis mutandis*, i danas tvrdi nešto slično u pogledu prevaljivanja nezaposlenosti. To bi mogao biti dodatni dokaz da je reč o strukturalnom fenomenu koji doduše poprima različite, kontingentne forme, ali manifestuje dubinske tendencije.

Da krize utiču na okvire migracije pokazalo se i u „velikoj krizi“ koja se simbolički obeležava sa 1973. godinom, kada je došlo do restrikcija u

pogledu kretanja radne snage. Čak su određeni istraživači govorili o „drakonskim zakonima“ u pogledu migracije. Počelo se raspravljati o ekonomskim posledicama restrikcije migracije; kasnije su ista pitanja ponovo isplivala na površinu (Moses, Letnes, 2004). No, veoma brzo su se morala postavljati i druga pitanja, koja su se odnosila na izbeglice usled ratova, ratnih razaranja, ali i režima rada koji se može povezati sa fenomenom prinudnog rada.

Čak i na osnovu ovako kratkog prikaza očituje se, čim tematizujemo migraciju, da se javljaju političko-ekonomski problemi, te da je celishodno govoriti o *političkoj ekonomiji migracije*. Naravno, u sklopovima ekonomskog diskursa, može se govoriti o eventualnoj *optimalnoj stopi migracije* s obzirom na strukturalne datosti svetske ekonomije; mogu se primeniti elementi analize ravnoteže (Benhabib, Jovanovic, 2012), ali neke bitne tačke problematike migracije će se ignorisati.

Nedvojbeno postoji ekonomika migracije – ekonomska nauka je već uspešno primenjivala svoje analitičke učinke na istom fenomenu. Tretiraju se različite motivacijske strukture, a osim toga i strukture pospešivanja migracije i to sa sofisticiranim ekonomskim i ekonometrijskim tehnikama koje daju relevantne rezultate (Bertoli et al., 2013). Tematizuju se troškovi migracije³ u svetlu tradicionalnog modela maksimiziranja dohotka – tako se, na primer, analizira opseg migracijskih troškova u odnosu na prosečni dohodak/najamninu – o čemu svedoče različite studije sa ekonomskim ambicijama (Borjas, 1994; Friedberg, Hunt, 2005).

Ali, to nije dovoljno. Zar se ne primećuje da prihvatanje useljavanja određenih migranata odgovara određenim ekonomskim subjektima, dok će se neki drugi subjekti usprotiviti u odnosu na useljavanje? Nije li svaka migracija, ili migracijski talas, ujedno i polje intenziviranih političkih konflikata, kako se to pokazuje u različitim studijama?⁴ I nije li to dokaz toga da migracija izaziva različite interpretacije i involvira različite interese, to jest interese različitih frakcija ekonomskih subjekata, kao i različitih frakcija kapitala?

Najzad, i sami migranti se upliću u različite konflikte i postaju delovi konfliktnog interaktivnog polja, kako to npr. pokazuje primer Indijaca koji su igrali značajnu ulogu u ekonomskoj dinamici Velike Britanije posle II svetskog rata, naročito ako se uzme u obzir njihovo prisustvo u tekstilnoj industriji i u određenim sektorima javne sfere (Artuc et al., 2010; Amelina

³ Mada neki modeli migracije jednostavno pretpostavljaju da je posredi kretanje/mobilnost bez ikakvih troškova, što je nerealna pretpostavka. Videti detaljnije u: Borjas (2015), sa posebnim osvrtima na modele sa homogenim i heterogenim oblicima rada.

⁴ Na primer konflikti povodom muslimanskih migranata (Lerche, 2007; Guild, Van Selm, 2005; Mahamdallie, 2007).

et al., 2016). Čak ne bismo morali da idemo toliko u prošlost: i savremeni primeri sa radnicima-migrantima iz Srednje i Istočne Evrope dokazuju političko-ekonomsku određenost migracijskih procesa (Epstein, Nitzan, 2006).

U migracijskoj literaturi postoji konsenzus da raspad države neminovno prouzrokuje migracijske talase: jedva da treba dokazati da je reč o kompleksnom fenomenu sa političkim i ekonomskim posredovanjima. Uostalom, mogli bismo se ovde pozvati na primer socijalističke Jugoslavije. Osim toga, i ratna dešavanja su generator migracijskih procesa makar se to dešavalo unutar država: tako je, posle II svetskog rata, Rusija (kao deo SSSR), koja je ionako pretrpela značajnu štetu u toku rata, usled migracije dodatno gubila populaciju, dok je Ukrajina imala pozitivnu neto migracionu stopu (Lundborg, Segerstrom, 2002). I opet, nisu li ratovi fenomeni koji involviraju i političke i ekonomske aspekte? Istovremeno, valja biti svestan toga da emigracije dinamiziraju ekonomiju: tako se može govoriti o uticaju doznaka iz inostranstva, o eventualnom smanjivanju nezaposlenosti, ili o transferu stečenih znanja u inostranstvu. Ekonomska teorija koja i sada tematizuje kompleksan uticaj pomenutih kategorija na razvoj (Chami et al., 2007) ista pitanja tretira u perspektivi „mobilnosti faktora“ (Mouhoud, 2010). No, da je i ovde posredi političko-ekonomska problematika prepoznaje se po tome što, prema relevantnim analizama, doznake, iako značajno sredstvo za smanjenje siromaštva, ipak ne mogu zameniti konceptualizaciju razvoja. Drugačije rečeno, čak se i takve kategorije kao doznake moraju integrisati u koncepciju razvoja da bi zaista doprinele kvalitativnom poboljšavanju.⁵

Neoliberalizacija migracije i protivrečni položaj države

Kriza koja je započela tokom 1960-ih, i dobijala svoje posebne forme u 1970-im, izrodila je neoliberalizaciju: umesto posebne tematizacije pozivamo se samo na skorije radove koji tretiraju ovaj fenomen (Josifidis, Lošonc, 2006; Josifidis et al., 2010; Josifidis, Lošonc, 2012). Ona je odredila i konture mnogo puta pominjanog fenomena, globalizacije, koja se ni u kom smislu ne može tretirati kao neutralni fenomen. Neoliberalizovana globalizacija je morala podrazumevati ekspanziju tržišta u različitim smerovima uključujući i geoekonomske i geopolitičke horizonte.

U nekim analizama se čak tvrdilo da liberalizacija tržišta u sklopovima globalizacije može zameniti migraciju, što bi podrazumevalo da postoji odnos supstitucije između liberalizacije i migracije. Naročito se ras-

⁵ O tome da se diskursom o doznakama može neadekvatno zamenjivati koncepcija o razvoju, čime se slabi politika prema migraciji, videti u: Newland (2013).

plamsala rasprava povodom NAFTA-e (Severnoamerički sporazum o slobodnoj trgovini): projektovane su izvesne nade da će smanjivanje određenih restrikcija dovesti do redukcije migracije. Izrađeni su različiti modeli koji su projektovali diferencirane relacije između liberalizacije trgovine i migracije. Ipak, kritičke studije su brzo stišavale iste nade (Gallagher, Porcezanski, 2010). Osim toga, dovoljno bi bilo samo da uzmemo u obzir podatak da je u periodu 1976-2010. broj međunarodnih migranata u svetu porastao sa 76 na 215 miliona, što je rapidna ekspanzija (Plaza, 2013: 506). U svakom slučaju, danas teško možemo govoriti da tržišna liberalizacija u jeku globalizacije može da nadomesti migraciju. Odnosi su očigledno mnogo složeniji od toga da se mogu tumačiti linearno uobličanim naznakama.

Zapravo, bilo koja konceptualizacija globalizacije morala je podrazumevati ponovno promišljanje starog problema sa kojim su se suočavali još Džon Lok (John Locke) i Imanuel Kant (Immanuel Kant), svako na svoj sopstveni način: svet pripada svima na isti način, podjednako. I ovde ne želimo ulaziti u raspravu u vezi sa značenjima koja se javljaju na osnovu pomenutog gledišta, već samo da primetimo problem koji se pojavljuje u vezi sa migrantima, a povodom kretanja radne snage. Jer, kako tumačiti pomenuta „drakonska pravila u vezi sa useljavanjem“, ili uopšte zabranu useljavanja od strane države u kontekstu naznake da svet „pripada svima“, a u odnosu na kretanje radne snage?

Migracija, koja se, ne na poslednjem mestu, tretira kao izrazito bezbednosni problem (Bigo, 2014), podrazumeva aktivno-interventnu ulogu države. Ali, iza ovog problema leži jedna krupnija dilema koja se tiče i neoliberalizacije migracije. Jer, svaka iole ozbiljna istorijska analiza migracije zabeležiće izuzetno aktivnu ulogu države u regulaciji strane radne snage. Valja ne zaboraviti da se sa useljavanjem stranih radnika stvara izvesna vrsta *kulturne hijerarhije*, to jest, interakcije između različitih članova etničko-kulturnih entiteta sa visokim rizikom i sa mogućnostima manipulacije.⁶ Tako je nastao i termin „dospeljenički kapitalizam“, koji manifestuje mnogobrojna kondenzovanja; najzad se naše insistiranje na strukturalnim određenostima može dovesti u vezu sa datom naznakom.

Da citiramo jednu tvrdnju sa kojom se slažemo, ali nameravamo da je razradimo: „...ni poslodavci ni država se ne žele otarasiti migrantske radne snage... žele da je imaju na raspolaganju i da je iskoriste kada

⁶ Tradicionalna rasprava odnosi se na useljenike u SAD (Post, 2011). Postoji Handlin-Hofstaderova teza po kojoj su migranti bili „akteri bez korena“ i predstavljali su „amorfnu masu“ kojoj su nedostajali osnovni kapaciteti za zajedničko-refleksivno prerađivanje iskustava.

zatreba...“ (Robinson, 2008: 313). Očigledno da se ovde država pojavljuje u posebnom kontekstu. Odavno se ističe da država mora da se stara o reprodukciji radne snage. Terminima ekonomske teorije, valja reći da se država mora starati o režimima ponude radne snage, kao i o elastičnosti ponude radne snage. Drugačije rečeno, država mora da deluje na taj način da institucionalizuje inače često pominjanu mobilnost, ili fleksibilnost i to u skladu sa pomenutim strukturalnim funkcionalizmom.

Istorije migracije ovde registruju paradoks u koji se upliće država u regulaciji migrantske radne snage. Tako se beleži da su države upregnule svoje aparate da pomažu migraciju siromašnih ljudi u inostranstvo; time je država rasteretila svoje finansijske kapacitete, odnosno, oslobodila se eventualnog izvora socijalne eksplozije (da ne govorimo o tome da su različite asocijacije, npr. filantropskog tipa, učestvovala u svemu tome, potpomažući odlazak naročito ruralne populacije). Naime, infrastruktura države je omogućila da se konflikti društva koncentrišu oko i povodom kontrole migrantske radne snage.

Prema tome, značajni političko-ekonomski konflikti se artikulišu oko kontrole/disciplinovanja migrantske radne snage. Državne ustanove su zapravo obeležene nadziranjem strane radne snage, i to ne samo u prošlosti nego i danas. I to je upravo fakat koji se mora primetiti: države sistematično nastupaju kao zaštitnici domaće radne snage, odnosno reprezentuju projektovani interes iste radne snage, odnosno ostvaruju asimetrično određenu infrastrukturu u pogledu cirkulacije radne snage na svetskom tržištu. Javlja se fenomen koji ćemo nazvati *autoritarnim etatizmom* povodom kontrole strane radne snage. Tako se javlja i praksa klasifikacije različitih stranih radnika na „ilegalne“ i „nelegalne subjekte“; poznata naracija o „licima bez dokumenata“, koja je izazivala pažnju već u 1990-im, je samo isečak iste problematike, ili se može reći da naracije o nedokumentovanim licima predstavljaju samo deo šireg konteksta. „Ilegalnost“ koja predstavlja predmet diskurzivnih i drugih konflikata ni u ovom slučaju nije „prirodno stanje“ nego je izraz određenih društveno posredovanih klasifikacija (Chomsky, 2013). Od 2005. godine je u SAD više radnika kvalifikovano u smislu ilegalnosti nego što je radnika kvalifikovano kao legalnih ekonomskih subjekata (Dale, 2015).

Tržište rada svakako podleže određenim organizacijskim režimima, a iste režime obezbeđuje država. Migracija u neoliberalnim uslovima podrazumeva i privremenost zapošljavanja u sferama gde se praktikuje prinudni rad i gde ćemo naći naglašenu prekarnost i fleksibilizaciju. Naročito se to može identifikovati u oblastima gde postoji kombinacija visoke radne intenzivnosti, niske najamnine i odsustva sindikalizovanosti. Na osnovu toga je stvorena kovanica „krimigracija“, koja spaja pojmove „kriminalitet“ i „migraciju“ (Ferguson, McNally, 2015: 7). Upravo migracija

strane radne snage prisiljava državu da neprestano organizuje režime ponude/trajznje radne snage. Nazivamo to režimom upravljanja radnom snagom.

I ovde već ulazimo u protivrečnosti koje obeležavaju migraciju u neoliberalnoj epohi. Već smo prethodno naznačili da migracija upućuje na jedno heterogeno polje različitih interesa. U skladu sa tim se može govoriti o oscilaciji između intenzivne kontrole strane radne snage i širokih otvaranja granica u odnosu na nju: ono što izgleda kao subjektivno-kontingentno opredeljenje političara je, zapravo, izraz identifikovane objektivne protivrečnosti koja je upisana u moderno društvo.⁷

Protivrečnosti se iskazuju na različite načine. Tako, jedno relevantno istraživanje u Velikoj Britaniji pledira za migraciju i poentira na makro-ekonomskim benefitima, uz naglašavanje serije dodatnih pozitivnih sporednih produkata (Home Office, 2007). Drugo, isto tako relevantno istraživanje je mnogo skeptičnije i iznosi mišljenje da migracija može da bude povezana sa dodatnim troškovima za datu zemlju, te treba pažljivo odmeravati regulaciju povodom migracije (House of Lords, 2008). Čak i u Švedskoj, koja se tradicionalno karakteriše kao paradigmatična država blagostanja, povela se rasprava o letonskim radnicima, te o benefitima i troškovima koji nastaju na osnovu njihovog prisustva.

U svakom slučaju, pozicioniramo li se u perspektivi sadašnjosti, očigledno je da se, barem od sredine 2015. godine, klatno pomera prema intenziviranju državne kontrole. Ali, država se pri tome upliće u nove protivrečnosti. Nije reč o tome da država može bezrezervno ovladati problemima migracije u vezi sa dinamikom strane radne snage. Naprotiv, valja primetiti da se u tim slučajevima država involvira u situacije koje se teško mogu kontrolisati. Naime, regulatorna praksa države postaje predmet različitih zahteva, odnosno državu presecaju interesi različitih frakcija. Ovde već pominjani odnosi između SAD i Meksika, povodom insitucionalizacije bilateralne slobodne trgovine, mogu poslužiti kao dobar primer. U pitanju je nužnost intenzivirane dodatne pravne regulacije, koja nije mali problem za državne organe. Odgovarajuće studije govore o tome koliko se energije i dodatnih transakcijskih troškova moralo utrošiti u dodatnu regulaciju.

Još interesantnija je konfiguracija onog heterogenog polja koje smo već pominjali. Različite frakcije kapitala su se na različite načine ophodile prema oblicima i procesima regulacije u odnosu na migraciju. Neke frakcije su čak i lobirale za što bržu i efikasniju integraciju migrantske

⁷ Tako se može govoriti o krajnje različitim ophođenjima aktuelne nemačke kancelarke Angele Merkel, koja ne predstavlja nikakav izraz nestabilnosti, ili kaprica, nego upravo izraz objektivne protivrečnosti (Dale, 2015)

radne snage (Giovanni et al., 2015). U Nemačkoj možemo primetiti da su Konfederacija nemačkih poslodavaca, i posebno Dajmler (Daimler), nekoliko puta uticali na državne organe da olakšavaju stupanje migranata na tržište rada.⁸ Čak i uticaji na pojedine ekonomske sektore su različiti, kako to svedoče merodavne studije, što dodatno komplikuje ovo pitanje i potvrđuje kompleksnost celokupne problematike (Hanson, 2010).

No, govorimo li o različitim tendencijama u okvirima neoliberalizma, ne možemo zaboraviti još neke fenomene koji obeležavaju datu epohu. Vratimo se, barem na neko vreme, prepoznavanju određenih istorijskih tendencija. Pad Berlinskog zida, koji metaforički označava imploziju realno postojećih socijalizama, otvara nova poglavlja u odnosu na migraciju. De facto slične naracije su iskrsele i povodom ovih procesa migracije kao i u ranijim slučajevima: poznata tranziciona recesija je pomerila migrante iz dotičnih regiona Evrope i prinudila ih na mobilnost ka određenim destinacijama. Neki regioni su zahvaljujući mnogobrojnim transformacijama u svetskoj ekonomiji, ili takvim procesima kao što je deindustrijalizacija, postali značajni izvori migracije radne snage, kao npr. region oko Crnog mora (Brass, 2002).

Na ovom mestu, ipak, valja postaviti i jedno šire pitanje koje je od značaja za poimanje migracije. Radi se o prinudnom radu. Smatramo da se bez toga ne možemo približiti razumevanju fenomena migracije. Odmah treba ukazati na izvesnu protivrečnost prilikom spajanja kategorije prinudnog rada i moderne tržišne ekonomije koja je uvek, barem logički-konceptualno, podrazumevala uređenost najamnih odnosa u smislu pravne perspektive. Na tržištu se konfrontiraju oni subjekti koji su apriori pravno jednaki i nisu opterećeni nejednakostima na osnovu rođenja, odnosno, bioloških fakata. Osim toga, pretpostavlja se da su ugovori o radu izraz slobodne volje, odnosno da su ugovori izraz konsenzusa volja između ugovornih strana. Ali, uzmemo li u obzir procene odgovarajuće institucije Ujedinjenih nacija – ILO (Međunarodna organizacija rada) – tada dobijamo jednu sasvim drugu sliku. Ova je institucija, na osnovu posebno izrađene metodologije, našla da na svetu postoji oko 30 miliona ljudi koji se mogu opisati kao prinudni radnici (ILO, 2012). Dakako, postoje rasprave oko značenja same kategorije, a i sam ILO koriguje svoje stavove. Ipak, čak i bez ulaženja u te rasprave i u nijansiranja terminologije (koja uvode i nove termine kao što je neslobodni rad, itd.), valja prepoznati veze između prinudnog rada i migracije. Naime, ne može biti slučajno da je nedavno visoki funkcioner UNESCO-a, Raul Delgado Vize

⁸ Videti sistematičnu kritiku nemačke prakse kod Hajnera Flasbeka (Heiner Flassbeck), inače nekadašnjeg direktora Odeljenja za globalizaciju i razvojne strategije pri Konferenciji UN o trgovini i razvoju – UNCTAD (Flassbeck, 2014).

(Raúl Delgado Wise), našao za shodno da govori o „prinudnoj migraciji“ posebno naglašavajući:

- a) rastuću asimetriju između zemalja u svetskom sistemu,
- b) ekspanziju raspoložive radne snage; raspon se kreće u poslednjim dekadama od 1,5 do 3 milijarde zahvaljujući socio-ekonomskim transformacijama,
- c) intenziviranje nesigurnosti, odnosno prekarnosti radne snage; ovde opet raspoložemo sa podacima ILO, po kojima se 1,63 milijarde radnika može okarakterisati u ovom smislu,
- d) globalnu arbitražu, odnosno, intenziviranje divergencija između realnih najamnina (Wise, 2013).

Vize je ovde sumirao određene procese koji se moraju uzeti u obzir ako je reč o neoliberalnoj artikulaciji migracijskih procesa. Opet bez ulaženja u detalje, konstatujemo da između određenih procesa neoliberalizma i umnožavanja različitih modusa prinudnog rada postoje uzročne veze.

„Svet bez granica“ i privatizacija regulacije migracije

„Svet bez granica“ je sintagma koja se slavila u kontekstu rasplamsavanja globalizacije, naročito su tzv. hiperglobalisti insistirali na ovom terminu. No, beležimo i odgovarajuće kritičke analize. Prethodno smo tvrdili da određene protivrečnosti obeležavaju ophođenje prema migraciji u neoliberalizmu, što smo posebno dokazivali s obzirom na poziciju države. Zapravo, postoje i druge protivrečnosti. Jedan od najznačajnijih ekonomista u pogledu modeliranja i analize migracije, Džordž Borjas (George Borjas), našao je nedavno za shodno da realizuje reviziju ekonomskog mišljenja povodom migracije i naročito je stavio pod lupu postulat odgovarajuće ekonomske teorije koja je promovisala tezu da je otklanjanje prepreka ujedno i otvaranje vrata neviđenom prosperitetu koji se izražava formulom *trillion-dollar bills* (Borjas, 2015). Dok se jedan ogroman deo ekonomske literature bavi uticajem migracije na zaposlenost i analizira fiskalne benefite, postoji jedna, sada već duga tradicija koja tematizuje globalne ekonomske aspekte migracije. Borjas se samo uklapa u tu tradiciju.

I Borjas, tretirajući prakse različitih zemalja (naročito onih koje se promovišu kao „šampioni“ globalizacije) i nailazeći na širok spektar različitih restrikcija, dolazi do zaključka da tu postoje iluzije onog dela ekonomske teorije koji bezrezervno projektuje linearno povećavanje globalnih benefita migracije. Pred nama se otvara jedna kompleksna slika sa različitim elementima. Borjas iznosi bitne dileme i bez sumnje trasira i alternativne puteve za ekonomsku teoriju. Mi ovde, zapravo, nalazimo i

izvesnu potvrdu za neka naša insistiranja, naročito u pogledu analitičke strategije u odnosu na političku ekonomiju migracije.

Interesantno je da ponovljeni, ali i izmenjeni, apel za otvorenim granicama dolazi danas od kritički nastrojenih grupa, koje nastoje da postavljaju pitanja *globalnih javnih dobara* i koje, barem prema našoj terminologiji, ponovo postavljaju Kantovo kosmopolitsko pitanje u pogledu jednake pripadnosti u svetu i u pogledu toga da Zemlja pripada svima. U tom kontekstu se govori o „pravu na migraciju“ u smislu prava svakog čoveka na slobodno lociranje i „ukorenjivanje“ u svetu. Štaviše, ne radi se samo o apelu nego i o predlogu sa ekonomskim i etičkim aspektima (Chatty, 2016).

No, valja prepoznati još jedno pitanje koje ovu temu dodatno komplikuje. Nije slučajno, naime, da kritičke grupe koje nastupaju u ime otvorenih granica potežu pitanja globalnih javnih dobara. Time se istovremeno ističe da se (i) na međunarodnom planu pomeraju odnosi između javne i privatne sfere, a na štetu javne sfere. To je bogato dokumentovano. Međunarodni *Lex Mercatoria* neprestano stvara situacije koje podrazumevaju intenzifikaciju konverzije elemenata javne sfere u privatne domene, kao što je npr. privatizacija vojnih usluga (ovo tržište se povećava neobičnom brzinom). Ili, valja uzeti u obzir takve reprezentativne primere poput onih u kojima vlada SAD uopšte ne mora da obaveštava Kongres kada donosi određene odluke u vojnom domenu, jer se realizacija dodeljuje subjektima iz privatne sfere. Na taj način, određeni segmenti se izuzimaju iz legitimne sfere (Avant, 2005). *Offshore-zone* stavljaju državni suverenitet u kontekst privatnih značenja, te se u teoriji govori o „komodifikaciji“ suvereniteta (Zucman, 2015). No, ako je tako, onda valja govoriti i o elementima privatizacije u sferi regulacije migracijskih procesa.

Već je, zapravo, odavno primećeno da su elementi privatizacije involvirani u sferu migracije, upravo shodno pomenutom pomeranju odnosa između javne i privatne sfere. Skrupulozna analiza prakse NAFTA-e i WTO (Svetska trgovinska organizacija) pokazuje ne samo ono što se često ističe – relokaciju elemenata državnog suvereniteta na nadnacionalne entitete – nego i privatizaciju određenih oblika regulacije.⁹ Shodno tome, i suštinski elementi regulacije se prenose na ne-državne entitete. Kako smo istakli, time se sužava polje legitimne sfere, to jest, redukuje se polje mogućnosti polaganja računa.

Pogledajmo izabrani, reprezentativni aspekt istih procesa. „NAFTA i GATT (Opšti sporazum o carinama i trgovini Svetske trgovinske organizacije) stupaju u kolotečinu regulacije migracije, koja se može

⁹ Za prvi rad ovog tipa, barem po našem saznanju, videti: Sassen (1999) i Serfati (2016).

okarakterisati elementima visoke dodatne vrednosti (ljudi sa visokim obrazovanjem), a državama pripada kontrola migracije sa elementima niske dodatne vrednosti, to jest države se suočavaju sa migracijom siromašne radne snage koja se suočava sa dimenzijama prinudnog rada“ (Sassen, 2005: 35). Time se dobijaju novi elementi za opisivanje savremenog fenomena migracije. Nije više reč samo o pitanjima o kojima smo govorili u prethodnim delovima – o paradoksalnoj ulozi države – nego i o transpoziciji države s obzirom na pomeranje relacija između javne i privatne sfere. I to jeste dodatni, ali ne manje bitan, izraz *političke ekonomije migracije*.

Zaključak

Reč je o političko-ekonomskom pristupu koji razvija kritičke argumente u odnosu na procese migracije u neoliberalnim uslovima, u kojima se realizuje fleksibilizacija i deregulacija rada. U procesima migracija u datim uslovima možemo prepoznati demografsku dinamiku, ali je bitno da se identifikuju i političko-ekonomski procesi koji dovode do visoke prekarnosti, do različitih formi privremenog rada koje su tesno povezane sa prinudnim oblicima rada. Važna je kategorija prinudnog rada u odnosu na savremene forme migracije, jer egzistiranje ovog modusa rada pospešuje migraciju na svetskom nivou. Valja, nadalje, ukazati na protivrečnu poziciju države u odnosu na fenomen migracije u okvirima neoliberalizma i povodom toga tretirati fenomen autoritarnog etatizma. Neoliberalni diskursi kritikuju premoć države, ali državno upravljanje radnom snagom ima ključnu ulogu u pogledu regulacije migracije. Država se u kontekstu migracije suočava sa protivrečnim zahtevima. Globalizacijska sintagma „svet bez granica“ nosi na sebi teret istih protivrečnosti. Nije slučajno da se za rekonceptualizaciju pomenutog slogana zalažu različiti subjekti koji su zainteresovani za promovisanje globalnih javnih dobara. Postojanjem elemenata privatizacije u sferi regulacije migracije dodatno se izoštravaju protivrečnosti migracije u kontekstu neoliberalizma. Političko-ekonomski pristup se suočava sa tenzijom između dva pristupa. Prvi predlaže regulaciju i upravljanje radnom snagom na nadnacionalnom planu. Drugi ostaje u okvirima „metodološkog nacionalizma“, gde je odgovarajuća polazišna tačka nacionalna država. S obzirom na činjenicu da se strukturalne nejednakosti mogu prepoznati na globalnom nivou, i da upravo procesi migracije pokazuju da postoje hijerarhijski određeni globalni tokovi radne snage, prvi pristup je neadekvatan. Drugačije rečeno, na osnovu drugog pristupa mnogi relevantni procesi se ne mogu uopšte tematizovati. Shodno tome, političko-ekonomski pristup, koji namerava da obuhvati kompleksne determinacije fenomena migracije, mora da sagledava nacionalne tokove

u nadnacionalnim okvirima. Međutim, odgovarajuća istraživanja moraju da uzmu u obzir da je i globalizacijski poredak kompleksna celina koja se sastoji od mnogobrojnih posredovanja i interferencija. To znači da i pomenuti pristup mora da razvija dovoljno kompleksnu metodologiju u cilju artikulacije datog predmeta istraživanja.

Literatura

- ACEMOGLU, D. & ROBINSON, J. A. (2012). *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity and Poverty*. New York: Random House, Crown Publishing.
- AMELINA, A., HORVATH, K. & MEEUS, B. (eds.) (2016). *An Anthology of Migration and Social Transformation. European Perspectives*. Heidelberg: Springer.
- ARTUC, E., CHAUDHURI, S. & MCLAREN, J. (2010). Trade Shocks and Labor Adjustment: A Structural Empirical Approach. *American Economic Review* 100(3): 1008–1045.
- AVANT, D. D. (2005). *The Market for Force: The Consequences of Privatizing Security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BENHABIB, J. & JOVANOVIĆ, B. (2012). Optimal Migration: A World Perspective. *International Economic Review* 53(2): 321–348.
- BERTOLI, S., FERNÁNDEZ-HUERTAS, J. & ORTEGA, F. (2013). Crossing the Border: Self-Selection, Earnings, and Individual Migration Decisions. *Journal of Development Economics* 101: 75–91.
- BESHAROV, D. J. & LOPEZ, M. H. (eds.) (2016). *Adjusting to a World in Motion. Trends in Global Migration and Migration Policy*. Oxford: Oxford University Press.
- BIGO, D. (2014). The (In)Securitization Practices of the Three Universes of EU Border Control: Military/Navy – Border Guards/Police – Database Analysts. *Security Dialogue* 45: 209–225.
- BORJAS, G. (2014). *Immigration Economics*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- BORJAS, G. (2015). Immigration and Globalization: A Review Essay. *Journal of Economic Literature* 53(4): 961–974.
- BORJAS, G. J. (1994). The Economics of Immigration. *Journal of Economic Literature* 32(4): 1667–1717.
- BRASS, T. (2002). Rural Labour in Agrarian Transitions: The Semi-feudal Thesis Revisited. *Journal of Contemporary Asia* 32 (4): 456–473.
- CHAMI, R., FULLENKAMP, C. & JAHJAH, S. (2005). Are immigrant remittance flows a source of capital for development? *IMF Staff papers* 52 (1): 55–81.

- CHATTY, D. (2016). Refugee Voices: Exploring the Border Zones between States and State Bureaucracies. *Refuge* 32(1): 3–6.
- CHOMSKY, A. (2014). *Undocumented: How Immigration Became Illegal*. Boston: Beacon Press.
- DALE, G. (2015). A World Without Borders. *Jacobin*, 21 September 2015 (electronic resource). New York: Jacobin.
<https://www.jacobinmag.com/2015/09/refugee-crisis-merkel-europe-germany/>
- DUSTMANN, C., FITZENBERGER, B., SCHÖNBERG, U. & SPITZ-OENER, A. (2014). From Sick Man of Europe to Economic Superstar: Germany's Resurgent Economy. *Journal of Economic Perspectives* 28(1): 167–188.
- EPSTEIN, G. S. & NITZAN, S. (2006). The struggle over migration policy. *Journal of Population Economics* 19(4): 703–723.
- FERGUSON, S. & McNALLY, D. (2015). Precarious Migrants: Gender, Race and the Social Reproduction of a Global Working Class. *Socialist Register* 51: 1–23.
- FLASSBECK, H. (2015). The Weakness of the Euro, Currency Wars and Migration (electronic resource). Wiesbaden: Makroskop.
<http://www.flassbeck-economics.de/>
- FLASSBECK, H. & LAPAVITSAS, K. (2015). *Against the Troika*. London: Verso.
- FRIEDBERG, R. & HUNT, J. (1995). The impact of immigration on host country wages, employment and growth. *Journal of Economic Perspectives* 9(2): 23–44.
- GALLAGHER, K. & PORZECANSKI, R. (2010). *The Dragon in the Room. China and the Future of Latin American Industrialization*. Stanford: Stanford University Press.
- GIOVANNI, J., LEVCHENKO, A. A. & ORTEGA, F. A. (2015). Global View of Cross-Border Migration. *Journal of the European Economic Association* 13(1): 168–202.
- GUILD, E. & VAN SELM, J. (eds.) (2005). *International immigration and security: opportunities and challenges*. London: Routledge.
- HANSON, G. (2010). The governance of migration policy. *Journal of Human Development and Capabilities* 11(2): 185–207.
- JOSIFIDIS, K. & LOŠONC, A. (2006). *Neoliberalizam, sudbina ili izbor*. Novi Sad: Futura.
- JOSIFIDIS, K., LOŠONC, A. & SUPIĆ, N. (2010). Neoliberalism: Befall or Respite? *Panoeconomicus* 57(1): 101–117.
- JOSIFIDIS, K. & LOŠONC, A. (2012). Value and Power in Economics. *Panoeconomicus* 59(4): 501–519.
- HARDY, J. (2009). Migration, migrant workers and capitalism. *International Socialism* 122 (electronic resource). London: International Socialism.
<http://isj.org.uk/migration-migrant-workers-and-capitalism/>
- HAYWOOD, J. (2008). *The Great Migrations: From the Earliest Humans to the Age of Globalisation*. London: Quercus.

- HOME OFFICE (2007). Economic and Fiscal Impact of Immigration. A Cross-Departmental Submission to the House of Lords Select Committee on Economic Affairs (electronic resource). Norwich: TSO (The Stationary Office) www.official-documents.gov.uk/document/cm72/7237/7237.pdf
- HOUSE OF LORDS (2008). Select Committee on Economic Affairs. Economic Affairs Committee publications, Session 2007-08 (electronic resource). London: UK Parliament.
<http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200708/ldselect/ldeconaf/82/8202.htm>
- ILO (2012). *Global Estimate of Forced Labour: Results and Methodology*. Geneva: ILO.
- KALDOR, N. (1978). The Case for Regional Policies, in *Further Essays on Economic Theory*. London: Duckworth.
- LERCHE, J. (2007). A Global Alliance against Forced Labour? Unfree Labour, Neo-liberal Globalization and the International Labour Organization. *Journal of Agrarian Change* 7(4): 425–452.
- LUNDBORG, P. & SEGERSTROM, P. S. (2002). The Growth and Welfare Effects of International Mass Migration. *Journal of International Economics* 56(1): 177–204.
- MAHAMDALLIE, H. (2007). Muslim Working Class Struggles. *International Socialism* 113 (electronic resource). London: International Socialism. www.isj.org.uk/?id=288
- MASSEY, D. (1999). Why Does Immigration Occur? A theoretical synthesis. U C. Hirschman et al. (eds.) *The Handbook of International Migration: The American Experience* (pp. 34–52). New York: Russell Sage Foundation.
- MOSES, J. W. & LETNES, B. (2004). The Economic Costs to International Labor Restrictions: Revisiting the Empirical Discussion. *World Development* 32(10): 1609–1626.
- MOUHOUD, E. M. (2010). Migrations, transferts et inégalités. Apports de travaux microéconomiques. Introduction. *Revue économique* 61(6): 973–979.
- NEWLAND, K. (2013). What We Know about Migration and Development. Policy brief 9 (electronic resource). Washington, DC: Migration Policy Institute. <http://www.migrationpolicy.org/sites/default/files/publications/Migration-Development-WhatWeKnow.pdf>
- PAGDEN, A. (2003). *Peoples and Empires. A Short History of European Migration, Exploration and Conquest from Greece to the Present*. New York: Random House Publishing Group.

- PESTON, R. (2015). Why Germany needs migrants more than UK. BBC News – Business (electronic resource). London: BBC.
<http://www.bbc.com/news/business-34172729>
- PFAHLMANN, H. (1968). *Fremdarbeiter und Kriegsgefangene in der deutschen Kriegswirtschaft, 1939–1945*. Darmstadt: Wehr und Wissen VerlagsGesellschaft.
- PLAZA, S. (2013). Diaspora resources and policies. U A. Constant, K. Zimmermann (eds.) *International Handbook on the Economic of Migration* (pp. 505–530). Cheltenham: Edward Elgar.
- POST, C. (2011). *The American Road to Capitalism. Studies in class-structure, economic development, and political conflict, 1620–1877*. Leiden, Boston: Brill.
- ROBINSON, W. & SANTOS, X. (2014). Global Capitalism, Immigrant Labor, and the Struggle for Justice. *Class, Race and Corporate Power* 2(3).
<http://digitalcommons.fiu.edu/classracecorporatepower/vol2/iss3/1/>
- ROBINSON, W. (2008). *Latin America and Global Capitalism. A Critical Globalisation Perspective*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- SASSEN, S. (1999). *Guests and Aliens*. New York: New Press.
- SASSEN, S. (2005). Regulating Immigration in a Global Age: A New Policy Landscape. *Parallax* 11(1): 35–45.
- SERFATI, C. (2016). EU Integration as Uneven and Combined Development. U R. Desai (ed.) *Analytical Gains of Geopolitical Economy (Research in Political Economy, Volume 30B)* (pp. 255–294). Bingley: Emerald Group Publishing Limited.
- SINGER, A. (2012). Immigrant Workers in the United States Labor Force. Brookings Report (electronic resource). Washington, DC: Brookings.
https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/0315_immigrant_workers_singer.pdf
- SMITH, J. (2015). *Imperialism in the Twenty-First Century*. New York: Monthly Review Press.
- THERBORN, G. (2013). *The Killing Fields of Inequality*. London: Polity.
- UNECE (1968). *Economic Survey of Europe 1967*. Geneva: United Nations Economic Commission for Europe (UNECE).
- WISE, R. D. (2013). The Migration and Labor Question Today: Imperialism, Unequal Development and Forced Migration. *Monthly Review* 64(9) (electronic resource). <http://monthlyreview.org/2013/02/01/the-migration-and-labor-question-today-imperialism-unequal-development-and-forced-migration/>
- ZUCMAN, G. (2015). *The Hidden Wealth of Nations*. Chicago: The University of Chicago Press.

Kosta Josifidis,* Alpar Lošonc,♦ Novica Supić *

Contradictions of International Migration in Terms of Political Economy

S u m m a r y

The political economy approach that entails critical arguments in relation to the processes of migration in neoliberal terms is developed in the paper. Starting with the account that migration covers as broad issues as politics, economics and population dynamic, the authors address the issue of migration in the political economy circuits of neoliberalization. In fact, the main line of argument is connected to the political economy as the relevant discursive frame and explanatory principle for the articulation of the complexity of migration. Critical arguments relating to the processes of migration in the neoliberal context thematize the mechanism of implemented flexibilisation and deregulation of labor. Demographic dynamics is essential in this context, but the authors intend to identify those political economy processes that lead to high precariousness, to various forms of temporary labor which are closely associated with forced labor forms. The category of forced labor is emphasized in the contemporary forms of migration, because this mode of labor facilitates the migration throughout the world. Furthermore, the authors point out the contradictory position of the state in relation to the migration-processes and analyse the authoritarian statism. This argumentation leads to articulation of the contradictory position of neoliberalization. The neoliberal discourses bring out the critical stance concerning the supremacy of the state, but it plays a key role in the regulation of migration. The state exposed to migration is faced with the contradictory demands. The globalization indicates the world without borders but is faced with the same contradictions. It is no coincidence that the intention of the reconceptualizations of globalization are interested in promoting global public goods. The processes of privatization in the sphere of the regulation of migration sharpen the contradictions of migration in the context of neoliberalization. The political economy approach is faced with the tension between the two approaches. The first proposed regulation and workforce management at the supranational level. The other remains in the framework of “methodological nationalism”: the appropriate starting point is the national state. Given the fact that structural inequalities should be recognized at a global level, and that processes of migration show that there is a certain hierarchical global flow in the context of the dynamics of workforce, the first approach proves to be inadequate. In other words, the second approach could not articulate the relevant tendencies. Accordingly, the political economy approach that intends to include complex determination regarding the migration should integrate the national trends in the supranational framework. But, proper research should take into account that globalization and its complex order consist of a number of interventions and interferences. This means that the aforementioned approach must develop sufficiently complex methodology in order to articulate its selected subject.

Key words: *international migration, neoliberalism, political economy of migration, labor force, authoritative statism*

* Faculty of Economics in Subotica, University of Novi Sad (Serbia).

♦ Faculty of Technical Sciences, University of Novi Sad (Serbia); e-mail: alpar@uns.ac.rs